

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра української філології

**Курсова робота
на тему:**

**«УКРАЇНСЬКІ ПРИЗВИЩА ЯК ДЖЕРЕЛО КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ
ІНФОРМАЦІЇ»**

студента групи Сл(укр)03-21
філологічного факультету освітніх технологій
спеціальності 014 Середня освіта,
спеціалізації 014.01 Українська мова і література,
освітньої програми Українська мова і література,
англійська мова, зарубіжна література
Олійника Євгенія Олександровича

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук,
доцент Заскалета В. П.

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

Члени комісії:

_____	_____
(підпис)	(прізвище, ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище, ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРІЗВИЩ	5
1.1. Прізвище як компонент антропонімної формули.....	5
1.2. Історія досліджень українських прізвищ як антропонімного класу.....	10
РОЗДІЛ II. ВІДОМОСТІ, ЗАКОДОВАНІ В УКРАЇНСЬКИХ ПРІЗВИЩАХ	13
2.1. Професії та заняття українців.....	14
2.2. Національності та етнічні групи українського населення	15
2.3. Міграційні процеси українського населення.....	16
2.4. Належність до війська.....	17
2.5. Звичайі українців.....	19
2.6. Побут (їжа, страви та напої, іграшки, предмети домашнього вжитку тощо) українців.....	21
ВИСНОВКИ	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	26
РЕЗЮМЕ	29
RESUME	30

ВСТУП

Український антропонімікон має давні народні традиції, тому є частиною культурної спадщини нашого народу. Він завжди був віддзеркаленням суспільно-політичного, історичного, етнографічного життя багатьох поколінь, оскільки зумів закарбувати в собі особливості побуту, ремесел, професій, розселення людей, визначити природні особливості, рельєф, ландшафт місцевості, звідки прийшла та чи та людина, за особовими назвами (прізвиськами, прізвищами) можна було дізнатись про особливості характеру чи недоліки українців, їхні харчові уподобання чи улюблену справу, соціальний, релігійний чи політичний статус та навіть матеріальне становище тощо. Тому науковців завжди цікавили питання походження антропонімів, їхній історичний розвиток та взаємозв'язки, критерії розрізнення прізвиськ та прізвищ тощо.

Антропонімія пройшла складний історичний шлях розвитку іменувань людей, перш ніж отримала сталу систему. Останнім часом інтерес до джерел походження власних (особових) назв та до антропонімії як науки загалом продуктивно зростає. Він зумовлений як суспільними потребами українців (виросла зацікавленість у дослідженні історії свого роду, зокрема прізвищ, на тлі історичних подій), так і науковими та практичними потребами у контексті українського мовознавства.

Не зважаючи на те, що вченими вже зібрано і систематизовано вагомий теоретичний та практичний матеріал з антропоніміки (Вегеш А., Демчук М., Єфименко І., Остап Р., Редько Ю., Худаш М., Шульгач В. та ін.), все ж залишається багато нерозв'язаних та дискусійних питань, пов'язаних з українським офіційним антропоніміконом, зокрема тим, яку інформацію містять прізвища про пращурів-прізвищантів та про життя і побут українців. Тому **актуальність** нашої роботи пов'язана не лише з культурологічною, а й соціальною потребою розв'язання антропонімікону.

Об'єктом дослідження є українські прізвища.

Предмет дослідження – загальнокультурна інформація, закодована в цих антропонімах.

Мета курсової роботи полягає у з'ясуванні інформаційної компоненти українських прізвищ.

Реалізація поставленої мети зумовлює розв'язання таких **завдань**:

- опрацювати наукову літературу, дотичну до теми дослідження;
- проаналізувати поняття «антропонімія», «антропоніміка», «прізвище», «прізвисько», «прізвищева назва»;
- дослідити українські прізвище на предмет виявлення в них вираженої та прихованої від сучасних українців інформації;
- покласифікувати українські прізвища за типом відомостей, які вони містять.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз наукових джерел, систематизація отриманих положень, узагальнення.

Теоретичне та практичне значення роботи полягає в уточненні уявлення про один з офіційних антропонімів українців – прізвище та можливість використати результати дослідження у викладанні курсів з ономастики загалом та антропоніміки як її розділу зокрема.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновку, резюме українською та англійською мовами, списку використаних джерел (28 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 30 сторінок друкованого тексту.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРИЗВИЩ

1.1. Прізвище як компонент антропонімної формули

Українська мова, як і будь-яка мова світу, має особові назви, які вирізняються власною лінгвістичною ідентичністю. Особова назва кожної людини має три компоненти: прізвище, ім'я та по батькові. Проте ми вважаємо, що саме у прізвищах закодовано історію цілого роду, яка відображена в лінгвокультурологічному аспекті антропонімів.

Вивченням власних назв людей, зокрема українських прізвищ, займається наука, яка називається *антропонімія*. Проблеми антропонімичного складу української мови вивчають сучасні лінгвісти: Н. Бабич, А. Вегеш, О. Вербовета, Н. Вирста, В. Герасимчук, В. Горпинич, Н. Голікова, Н. Демчук, І. Єфименко, Л. Масенко, А. Нечипоренко, Л. Петрова Озель, І. Скразловська, Н. Рокіцька Н., А. Ярещенко та ін. Вони досліджують лінгвокультурну природу особових назв, систематизують власні назви, удосконалюють їхню класифікацію тощо.

Вивченням особових власних назв займається *антропоніміка* як розділ *ономастики* - науки, що вивчає власні назви, їх будову, системну організацію, функціонування, розвиток і походження, тобто весь ономастичний простір (Булава, 2016). Антропоніміка вивчає *антропоніми*, тобто власні назви людей: імена, імена по батькові (патроніми), прізвища, прізвиська, псевдоніми. Антропоніми в своїй основі є носіями цінного для історії мови матеріалу, оскільки містить фонетичні, словотвірні, семантичні та інші мовні явища. Так, на думку П. Масляка, українські прізвища із суфіксами *-ахно-*, *-но-* походять з арабської мови (*Дахно*, *Махно*, *Сахно* та ін.), а джерело свого власного прізвища вчений знаходить в імені саудівського халіфа Маслямака, від якого і утворились

прізвища *Масляк, Маслак, Маслюк, Маслік, Маслик* та подібні за фонетичним складом (цит. за: Редько, 2023). З огляду на це, можна зробити припущення, що саме антропоніми є носіями важливої інформації, яка допомагає краще відтворити історичну та лінгвокультурну картину світу українців.

Особові власні назви з'явилися «вже на світанку історії людства» (Чучка, 2000, с. 5) та стали «засобом індивідуалізації» (Чучка, 2000, с. 5) нас, як особистостей. Проте коли особові назви стали повторюватись з-поміж людей, то стала потреба додати до імені ще й *прізвисько*, яке обиралось, враховуючи особливості життя, зовнішності, роду заняття людини тощо. За словами П. Чучки, перші слов'янські прізвиська сягають «праслов'янської доби» (2000, с. 5). У «Публічному електронному словнику української мови» визначення *прізвисько* трактується як «найменування, яке іноді дається людині (крім справжнього прізвища та імені) і вказує на яку-небудь рису її характеру, зовнішності, діяльності, звичок (2019).

Наприкінці Середньовіччя в українців відбулася «чітка ідентифікація особи в суспільстві» (Чучка, 2000, с. 6), тобто так звані вуличні прізвиська почали юридично закріплюватись і перетворились на прізвища, які вже не індивідуалізувались, а стали вживатись на позначення цілої родини, а пізніше і роду, бо почали передаватись із покоління в покоління. Тож *прізвище* – це найменування особи, набуте при народженні або вступі в шлюб, що передається від покоління до покоління і вказує на спорідненість (2019). *Прізвисьцеві назви* пов'язані із родом занять свого першого носія, соціальною належністю, місцевістю, на якій він проживав тощо.

Сучасні антропоніми мають багату історичну основу та ґрунтуються на тричленній формулі «прізвище – ім'я – по батькові». Важко уявити сучасний документ для індивідуалізації особи без неї. Проте щоб стати тричленною, ця формула пройшла довгий багатостолітній шлях та зазнала соціальних, економічних та політичних впливів, що відбувались у цей час. Сьогодні у

повсякденному житті чи у приватному спілкуванні ми, здебільшого, користуємось одно- чи двослівною антропонімічною формулою, тобто або користуємось лише ім'ям/прізвищем/прізвиськом (однослівна формула), або двослівною: прізвище + ім'я/ім'я + по батькові. Тобто ми користуємось одно-, дво- чи тричленною формулами за потреби для ідентифікації особи. У давні часи (до- або ранні християнські часи) достатньо було лише імені людини без додаткових уточнень. Більшість з них не покидала місця свого проживання все життя, особливо це стосувалось сільської місцевості. Тому там могли вживатись або лише імена, або ще й прізвиська. Якщо ми пригадаємо твори усної народної творчості (казки, прислів'я, приказки, перекази, легенди, пісні, загадки тощо, а більшість з них зародились саме у дохристиянській або ранній християнській період), то помітимо, що на визначення особи використовується лише ім'я, наприклад, у прислів'ях: «Чого Івась не навчився, того Іван не буде знати», «На тобі, Даниле, що мені не миле», «Наша Федора до роботи хвора», «Дурний Грицько млинці пекти – він краще тістечко з'їсть»; у піснях: «А я все дивлюся, де моя Маруся...», «А я собі звуся Ганнуся...», «А до мене Яків приходив...»; у загадках: «У трьох лікарів був брат Сашко, а в Сашка братів не було. Чи може таке бути?» тощо. Проте у казках імена героїв не лише одночленні (*Котигорошко, Ох, Слухало, Скороход* тощо) чи двочленні (*Кирило Кожум'яка, Козак Мамарига, Іван-Побиван*) та ін., що мають в номінативі двочленну формулу (ім'я + прізвисько), яка вказує на особливості героя, але й загальні назви – *апелятиви* на визначення особи героя (*дідова/бабина дочка, бідний чоловік, дід та баба, старий, дівчина, парубок, цар* та ін.).

На нашу думку, саме прізвища є носіями важливої інформації, яка допомагає краще відтворити історичну та лінгвокультурну картину світу українців. Так, двокомпонентна формула (ім'я + прізвище) була відома ще за часів Київської Русі, коли виникла потреба в уточненні імені князів, які мали однакові імена, але правили в окремих князівствах чи жили в різний час. Тоді до власного імені вони

почали додавати патронім – ім'я свого батька, додаючи суфікси *-ович* або *-ич*: *Ярослав Володимирович (Мудрий), Ярослав Ізяславич* (Худаш, 1977, с.49). На думку О.Неділько (1969), суфікси *-ович / -евич, -ич* у назвах по батькові служили для звеличення, іменуватися ними можна було представникам соціальних прошарків тільки з дозволу царя. Поєднання антропонімічних найменувань також пов'язане з особовими номінативами в історичному контексті та стосується особистостей певного періоду, які зробили щось визначне для держави, як-от: *Данило Галицький, Богдан Хмельницький, Степан Бандера* та ін.

У літературних творах також часто використовується двокомпонентна формула на позначення найменування героя твору. З часів Середньовіччя нам відоме «Повчання *Володимира Мономаха*», твори *Івана Вишенського, Мелетія Смотрицького, Себастьяна Кльоновича* та ін. Двокомпонентна традиція найменувань літературних героїв продовжується і донині, наприклад, *Іван Дідух* («Камінний хрест» В. Стефаніка), *Мартин Боруля* та *Мина Мазайло* із однойменних п'єс І. Карпенка-Карого та М. Куліша, *Степан Радченко* («Місто» В. Підмогильного) тощо.

На нашу думку, розтлумачивши походження власного прізвища, можна багато чого дізнатись про власний рід, про далеких родичів, які були його засновниками. Наприклад, прізвища *Отаманенко, Сердюк, Хорунжий, Гетьман* вказують на належність до козацького війська, а *Дорошенко, Леонтович, Карпенко* чи *Самойлович* – до місцевої знаті. А ось носії прізвищ *Кейран, Куря, Мандула, Темір* мають половецьке походження, а корінням сягають у XI – XIII століття (Редько, 2023, с. 15). Деякі прізвища пов'язані з фізіологічними особливостями людей, як-от: *Куліш, Бублик, Корж, Сало*, можливо, вказують на те, що господарі цих прізвищ любили смачно поїсти, а *Дебелий, Чепурний, Чуприна* належали тим українцям, які мали певні особливості зовнішності (Редько, 2023, с. 26). Якщо прізвище людини має відтопонімне означення (*Полтавський, Прилуцький, Волинський* тощо), то можна припустити, що саме з

цією місцевістю пов'язана історія першого носія цієї особової назви, який дав прізвище цілому роду.

Такі поєднання двокомпонентних антропонімів (Ім'я + прізвище чи двокомпонентний псевдонім) маємо і в особових назвах письменників, зокрема коли ми говоримо про письменника *Тараса*, то асоціативно проговорюємо *Шевченко*, а до імені *Леся* додамо *Українка*. Таке асоціативне поєднання двокомпонентного найменування особи говорить про велику повагу до неї цілих поколінь українців.

Проте пізніше під впливом російської держави, яка панувала на певній частині сучасної України, тричленна формула поступово стала невід'ємною частиною спілкування у вищих колах суспільства. Це пояснюється тим, що заможні люди того часу прагнули підкреслити свій статус, наблизитися до панівної верхівки, ідентифікувавши свою особистість саме за рахунок тричленної формули (ім'я + по батькові + прізвище). Такі найменування особи були більше розповсюджені на території, яка входила в склад російської імперії. Приклади таких поєднань можна спостерігати у найменуванні представників верхівки тогочасного суспільства: *Данило Павлович Апостол*, *Кирило Григорович Розумовський*, *Іван Степанович Мазепа*, *Іван Ілліч Скоропадський*, *Зиновій Михайлович Хмельницький* та ін. Хоча з ім'ям Богдана Хмельницького пов'язана й інша трислівна формула (ім'я + ім'я + прізвище) *Богдан Зиновій Хмельницький*, яка зафіксована у літописі Самійла Величка.

Отже, розглядаючи питання розвитку антропоніміки, можна зробити висновок, що ця наука, враховуючи дослідження багатьох поколінь вчених, продовжує розвиватись, оскільки особові назви є особливим прошарком мовознавства, у якому закодовані знання про історію нашого народу в синхронному та діахронному аспекті. Тобто власні імена містять ще багато таємниць, які продовжують вивчати вітчизняні та зарубіжні вчені.

1.2. Історія досліджень українських прізвищ як антропонімного класу

Споконвіку українців цікавила історія своєї родини та роду, що зумовлена прагненням знати свою етнічну належність, своє коріння, розуміти ким були їхні пращури, звідки прийшли на цю землю, чим займались, довідатись про їхній побут, професії та ремесла, якими вони займались, вірування, родинні стосунки, матеріальні та культурні цінності тощо.

Як окрема наука, *антропоніміка* сформувалась приблизно в середині ХХ століття. Завдяки дослідженням вітчизняних (Л. Гумецька, Ю. Редько, І. Сухомлин, М. Худаш, П. Чучка та ін.) та зарубіжних (Й. Бенеш, В. Бланар, В. Влахова, С. Ілчев та ін.) вчених ця наука почала інтенсивно розвиватись та при цьому привертала увагу до вивчення українських антропонімів. Проте зацікавленість антропонімією відома ще в античні часи (Редько, 2023, с.7), а на теренах нашої держави згадується в писемних пам'ятках Київській Русі, зокрема у літописі авторства Нестора-літописця (ХІІ ст.) є спроба пояснити етнічні назви слов'ян (Дзира). У ХVІІ столітті (1627 р.) Памво Беринда уклав «Лексіконъ славеноросскій и именъ тлькованіе».

Наступні дослідження антропонімів спостерігаємо вже у ХІХ столітті, а саме: у праці Т. Маретича «Про народні імена і прізвища у хорватів та сербів» (1886 р.) вперше згадується термін «ономастика» (Демчук, 1988, с.4), з українців першим цей термін вжив І. Франко у розвідці «Причинки до української ономастики» (1906 р.). Загалом саме на ХІХ – поч. ХХ ст. припадає зацікавленість українськими антропонімами, так, дослідження власних імен людей спостерігаються у праці київського митрополита Є. Болховітінова «О личных собственных именах у славянороссов» та «Словнику української мови» П. Білецького-Носенка, також виходить стаття Г. Галагана «О склонении малорусских имен». Проте терміни «ономастика» та «антропоніміка» широко не використовувались.

Окремі питання особових назв були в полі зору вчених другої половини XIX ст., як-от: А.Степович у статті «Заметка о происхождении и склонении малорусских фамилий» робить припущення про розвиток суфікса –енко в українських прізвищах; галичанин К. Кахникевич у розвідці «Імена і прізвища та їх походження» (1891 р.) досліджує українські антропоніми, а також критикує та засуджує спроби окремих галицьких інтелігентів «ублагородити» власні «хлопські» прізвища (цит. за: Денисюк, 2006, с.19) ; В. Щербина та В. Ястребов описують конкретні факти виникнення українських прізвищ, зокрема В. Ястребов у статті «Малорусские прозвища Херсонской губернии» (1893 р.) робить спробу класифікувати зібраний матеріал; М. Сумцов у розвідці «Малорусскія фамильня прозвания» розглядає українські прізвища як явища етнографічні, визначає їхні способи творення та класифікує їх (цит. за: Денисюк, 2006, с.18).

Основоположником наукового вивчення української антропоніміки, зокрема прізвищ, вважається І. Франко, який у статті «Причинки до української ономастики» «вказав на «історичну зумовленість виникнення і функціонування прізвищ та запропонував власну класифікаційну схему» (Худащ, 1977, с. 35) «Причинками» він називає прізвиська та прізвища. Маючи глибокі наукові знання, автор не лише використав термін «ономастика», а й систематизував українські прізвища, визначив методи щодо вивчення антропонімів, провів чіткі паралелі між виникненням прізвищ та суспільно-економічними відносинами, що існували в певний історичний період, пояснив виникнення чудернацьких українських прізвищ, які пізніше стали прізвищами. Ця праця не втратила своєї наукової ваги і сьогодні, проте не привернула особливої уваги вчених свого часу. Справу, розпочату І. Франком, продовжили М. Зубрицький, І. Крип'якевич, Б. Грінченко та інші дослідники.

У першій половині XX століття спостерігаються слабкі спроби розробити методику вивчення української антропоніміки. У 20-х роках XX ст. М.

Корнилович пише статтю «Огляд народних родових прізвищ на Холмщині і Підляшші», у якій досліджує процес юридичного унормування українських прізвищ та джерела їхнього творення, зокрема про прізвища на –ович, -ич, які утворилися від патронімів (*Дінілевич, Корнилович та ін.*) (цит. за: Худаш, 1977, с. 65). Пізніше з'явилися праці В. Дем'янчука «До правопису слов'янських прізвищ» та В. Сімовича про українські імена та прізвища.

З огляду на ці дані, можна зробити висновок, що до першої половини ХХ століття не було особливої зацікавленості щодо вивчення українських антропонімів ні в царській, ні у більшовицькій росії, куди територіально входила Україна. Були лише незначні спроби лінгвістів, етнографів-ентузіастів дослідити історичну основу імен, прізвиськ та прізвищ українців, адже вони розуміли, що їхні праці наближують українців до усвідомлення їхньої національної та лінгвокультурологічної ідентичності.

РОЗДІЛ II.

ВІДОМОСТІ, ЗАКОДОВАНІ В УКРАЇНСЬКИХ ПРИЗВИЩАХ

Прізвища є особливою складовою антропонімії, що містять у собі лінгвістичні та історичні відомості про особливості життя людей у певний період на тій чи тій території, про соціальні, економічні та політичні зміни, які сприяли виникненню особових найменувань. Інформацію, що міститься у прізвищах, можна назвати частиною культурологічного генофонду нації, адже вона може розказати про життя наших пращурів у певний історичний період, який впливав на особливості життя родини в межах цілої держави.

Прізвища, на нашу думку, є своєрідними посланням з минулого, які містять приховані повідомлення про важливі реалії тогочасного життя, що поєднували в собі господарські справи, родинні стосунки та навіть зовнішність і характер наших пращурів. Прізвища можуть розказати про засновника роду, ім'я якого закарбувалось у особовій назві, що передавалась із покоління в покоління (*Миколаєнко, Макаревич, Хоменко, Ілленко, Степанюк*), професію, яка прославила сім'ю (*Олійник, Гутник, Стельмах, Бортник, Мельник*), місцевість, на якій жили представники тієї чи тієї родини (*Підгорний, Лісівненко, Завгородній, Подоляк*) тощо. За словами І. Сухомлина, українські прізвища творилися в живому народному мовленні та часто передавалися із покоління в покоління без лексико-морфологічних змін (*Дуб, Козел, Сало, Шульга, Бандура, Ковінька, Пучка*) (цит.за: Худаш, 1977, с.46). Таке довільне уживання особових назв, на думку М. Худаша, «продовжувалось доти, доки не було запроваджене кодифіковане право та практика ідентифікації особи» (Худаш, 1977, с. 48).

Такий офіційний статус для населення прізвища набули лише у XIX столітті, коли виникли соціальні та політичні умови щодо юридичної ідентифікації особи, зокрема після скасування кріпосного права, коли люди почали шукати роботу і задля цього покидали свій дім і йшли на інші землі. Можливо, саме у той період

з'явилися такі прізвища як *Кріпак, Бурлака, Бурлацька*, які, за відомостями офіційної мапи поширення прізвищ, найбільше розповсюджені на Запоріжжі та Поділлі [36]. Хоча багато українських прізвищ бере свій початок ще з XVII століття.

Дослідження П. Чучки доводять, що українські прізвища формувались у різні періоди історії та мають різну структуру: одні утворені від імен (*Лукаш, Прокіп*), інші від прізвищ (*Гончар, Рудий*) чи патронімів (*Мельничук, Федькович*) (Чучка, 2000). Більшість вчених вважають, що попри те, що процес стабілізації прізвищ завершився ще в кінці XIX століття, до цього часу можуть траплятися незначні зміни (Худаш, 1980).

2.1. Професії та заняття українців

Українці завжди відзначались своєю майстерністю та любов'ю до праці. Людину, яка мала професію, що була корисною громаді, дуже поважали. Назва професії інколи замінювала людині її особисте найменування, бо люди, наприклад, їхали до *коваля, мельника, стельмаха, тесляра* у якійсь справі й усі розуміли, про кого йдеться. З часом загальні назви стали прізвищевими, а пізніше й прізвищами (*Коваль, Мельник, Стельмах, Тесляр* та ін.), які прикріплювались не лише до людини, яка була першим його носієм, але й до його нащадків, але у зміненому вигляді. Так, нащадків *Коваля* звали *Коваленками, Ковальчуками, Ковальовими, Мельника – Мельничуками, Стельмаха – Стельмахович, Тесляра – Тесляруки, Тесленки*. Якщо ми проведемо невелике дослідження за допомогою мапи поширення прізвищ, то зможемо дізнатись про кількість носіїв того чи того прізвища в Україні та територію, де вони найбільш поширені, як-от: найбільше носіїв прізвища *Коваль* зустрічається на Придніпров'ї і кількість його носіїв перевищує більше шістдесяті тисяч. Також це прізвище має декілька варіантів, які відрізняються суфіксами (*Ковальчук –чук-, Ковальчик –чик-, Коваленко –енко,*

Ковальов –ов-, Ковальков –ков- та ін.), можливі також фонетичні варіації на кшталт Ковальчук – Ковальчик – Ковальчин (-чук-, -чик-, -чин-).

Звісно, різні політичні та соціальні обставини вимагали й зміни професій чи роду заняття. Так, у період козаччини на Січі були поширені професії *гетьмана, писаря, джури, компанійця, курінного отамана, сердюка, сотника, хорунжого*. Ці загальні назви незабаром закріпились за людьми, які володіли цими професіями, спочатку як прізвиська, а пізніше і як прізвища (*Гетьман, Писар, Джура, Компанієць, Курінний, Отаманенко, Сердюк, Сотник, Хорунжий*) що передавались їхнім нащадкам. При тому прізвища з часом деякі з них зазнали певних варіацій (*Козак – Козачук – Козаченко – Козачківський; Отаман – Отаманенко – Отаманчук; Гетьман – Гетьманцев – Гетьманчук; Писар – Писаренко – Писарчук та ін.*)

Отже, аналізуючи походження та творення прізвищ на позначення професій та роду занять, можна зробити висновок, що вони вказують на розшарування суспільства певного періоду історії, дають нам можливість уявити життя та потреби народу, приналежність першого носія прізвища до певного соціального стану.

2.2. Національності та етнічні групи українського населення

Український національний етнос формувався не одну сотню років. Протягом тривалого часу на території сучасної України жили різні народності, які закодували пам'ять про себе у прізвищах. Деякі з них складно зрозуміти, бо вони дуже давні й існують, можливо, не одну сотню років і їх не можна назвати власне українськими (*Паталах, Тахно, Гаїч, Негрич*). Є також низка прізвищ, які пов'язують з половцями, що проживали у XI – XIII століттях, як-от: *Алперін, Кобяк, Мандула, Сугрин, Умуль, Шарук*, а є такі, що можуть належати скіфам (*Демідон, Фаріон*) чи сарматам (*Передерій*). Але нема впевненості в тому, що носії цих прізвищ були етнічними половцями, скіфами чи сарматами. Інколи на

територіально-етнічну групу вказує сам антропонім, який від загальної назви набув значення особової (*Бойко, Поліщук, Литвин, Галицький, Подоляк, Севрук, Гуцул, Донець, Басараб*).

Антропонімія також вивчає походження прізвищ, базуючись на визначенні національного складу населення, яке проживало чи проживає на певній території, асимілятивних та міграційних процесах, які відбувались у той чи той період у складі багатонаціональної держави тощо. З огляду на це, можна пояснити походження таких прізвищ, як *Поляк, Сербин, Угрин, Чех, Циган, Українець, Волощук, Москаленко, Ляшко, Татарчук, Німець, Печеніг, Прусак, Турок*. Зокрема, етнічний «українець» відомий ще з кінця XV століття, а прізвище *Українець* відоме з XVII століття.

Але трапляються і невідповідності у назві та поясненні до неї, наприклад, не завжди людина з прізвищем *Циган* є циганом за національністю. Можливо, перший носій цього прізвища був зовні або поведінкою схожий на циганів, як етнос, що заселяв певну територію. Так само нема упевненості в тому, що людина з прізвищем *Поляк* або *Ляшко* є етнічним поляком, а етнофолізм «москаль» *Москаль* не завжди вказує на національність, бо так ще називали українців, яких примусово віддавали до царського війська у часи кріпаччини. Отже, можна зробити висновок, що походження кожного прізвища потребує ретельних мовно-історичних досліджень.

2.3. Міграційні процеси українського населення

В українській історії є періоди, які були ключовими для творення та самоствердження нашої держави. Зокрема йдеться про період козаччини, який був багатим на визвольні походи, перемоги, у яких брали участь не лише етнічні українці, а й представники інших народів, що приєднувались до козацького війська. Так, прізвища *Мерецький, Лотши, Вільня* вказують на, що їхні представники походили з балтійських країн. У пошуках кращої долі в Україну

прийшли білоруси, які отримали прізвиська, що пізніше стали прізвищами *Литвин, Биховець, Кричевець, Пінчук*, вказуючи на місцевість, з якої вони прибули. Переселенців з сербії та болгарії називали *Милкович, Болгариненко, Думич, Капнич, Иртач*, а греків – *Грек, Заларій*, німців – *Острогман, Німець, Цимерман*, чехів – *Чехов, Жишка*. Як бачимо, часто загальні назви осіб на позначення національності набували особового значення: грек – *Грек*, німець – *Німець*, татарин і турок – *Татарин, Татарчин, Татарчук, Турченко, Турчинов*, черкес – *Черкес, Черкесів*, арнаут (албанець) – *Арнаут, Арнаутов*.

Україна межує з кордонами семи держав, тому, на нашу думку, міграційні процеси між ними відбувались, адже деякі прізвища є своєрідними маршрутними листами, що допомагають їх простежити. Так, прізвища *Мадяр, Мадярчик, Мадзар, Маджара, Угрін, Угрінчін* означають те, їхні носії, можливо, прибули в Україну з Угорщини, *Волох, Волошин, Волоський, Волощук, Олах, Олашин, Волощенко, Влох* – з Румунії, а *Товт, Толтін, Слов'як, Сотак, Цотак* – зі Словаччини.

У період козаччини на землях України селились поляки, які переважно були селянами або міщанами, які пізніше асимілювались з місцевим населенням, вивчили мову, змінили католицьку віру на православну, проте їхні прізвища вказують на польське коріння (*Ляхович, Ляшко, Полулях, Адамович, Казимиренко*). Були й ознаки інтернаціоналізму та народностей: *Гуржій, Сербин, Литвин, Вірменко, Циганенко, Турчин, Гуцул* та ін.

Отже, у цих прізвищах відображені міграційні процеси, які відбувались в Україні під впливом певних історичних подій, вказуючи на місцевість, звідки прибула особа, та її національність.

2.4. Належність до війська

Багато українських прізвищ зародилися на Запорізькій Січі. Козацтво приваблювало тих, хто прагнув волі, тому часто там переховувались кріпаки, що

втікли від панської сваволі. Всі, хто прибував на Січ починав там нове життя, а часто і позбавлявся власного імені, адже багатьом втікачам доводилося приховувати своє походження. Новоприбулим давали нове ймення - прізвисько, яке його найбільше характеризувало, виділяючи при цьому якісь індивідуальні особливості людини, бо ім'я, зазвичай, залишали, адже його було дано при хрещенні. Велика кількість козацьких прізвиськ пізніше стали прізвищами. При тому більшість із них утворились злиттям основ, слів чи навіть речень: *Верниволя, Закривидорога, Затуливітер, Захватихата, Зачешигрива, Недайвода, Нездійминога, Незовибатько, Неїжмак, Неїжпапа, Нелийбориц, Непийвода, Нетудихата, Неховайзуб, Кадигроб, Обійдихата, Оридорога, Перевернихата, Переймиовк, Покиньчереда, Пробийголова, Товчигречка, Убийвовк, Убийкінь, Вітер, Мороз, Непийпиво, Безнос, Безух, Бухало, Злоба, Кудря*. Певна частина прізвищевих назв мала суфікс *-енко-* : ті, що походили від імені (*Петренко, Василенко, Іваненко*) або від прізвищевої назви (*Короцюпенко, Дубогризенко, Шраменко, Голопупенко*).

Частина українських прізвищ нагадує рід занять, якими козаки займались на Січі, наприклад, *Гардовий, Крамар, Стороженко, Мельниченко, Дигтяр, Наливайко*. Деякі козацькі прізвища походять від апелятивів, як-от: *Вітер, Мороз, Чуб, Кирпа, Куліш, Соломаха, Тетеря*, при тому останні три є назвами страви, яку часто споживали козаки.

Козаки особливо помічали риси характеру або зовнішності один одного та давали влучні, а інколи й жартівливі прізвищеві назви: *Головатий, Головка, Чуб, Зуб, Носань, Носенко, Губа, Губенко, Шрам, Шраменко, Горбоніс, Сухий, Сухина, Лантух, Рябко, Стражак, Білий, Білан, Слинько, Легкоступ, Побігайло, Прохватило, Циподрига, Свистун, Швидкий, Покотило, Холодний, Гарячий, Солодкий, Гаркуша, Круть, Хижняк, Косач, Хмара*. У сучасному українському війську ці влучні найменування назвали б «позивний» або «міліті-псевдонім».

Часто козакам в Січі давали прізвиська, що вказували на місце їхнього народження, що пізніше закріпилося в прізвищах *Лебединський, Полтавський, Прилуцький, Поліщук, Чугуєвець, Волинський, Галицький* тощо або місцевості, з якої втікав селянин на Січ: *Галицький, Кальміуський, Кодацький, Чигиринський, Лебединець, Миргородський, Прилуцький, Полтавський, Чугуєвець, Поліщук, Волошко, Волошин*.

Деякі прізвища вказують на належність до козацького війська *Курінний, Хорунжий, Джура, Гетьман, Писар, Сотник, Сердюк, Отаманенко*, а деякі до української козацької знаті (*Полуботок, Самойлович, Виговський, Брюховецький*).

З огляду на це, можна зробити висновок, що козацьке військо було окремою самостійною організацією, яка дотримувалась власних правил, звичаїв, вела побут, уміла знайти особливий підхід до кожного козака, примічаючи його індивідуальні риси.

2.5. Звичай українців

Значна кількість українських прізвищ пов'язана з українськими звичаями, оскільки вони були невід'ємною частиною життя людей. Люди одружувалися, народжували дітей, потім їх хрестили – і всі ці процеси супро воджувались обрядами. Для дівчини одним із найвизначніших днів у житті було весілля, а всі, хто хто були причетні до цього (свати, дружки, дружба) - поважними гостями. Сватами часто були чоловіки, а жінок називали свахами. Часто ці ролі виконували в селі одні й тіж люди, а після того, як вони проводили обряд сватання їх так і називали *сват* або *сваха*. Пізніше ці загальні назви закріпилися за певними людьми та стали прізвиськами, а пізніше й прізвищами, які передавались із покоління в покоління. На сайті (<https://ridni.org/karta/>) вказано декілька похідних від прізвища *Сват* – *Сватко, Сватенко, Сватуха, Сватюк, Сваток, Сватаненко*, найчастіше зустрічається на Придніпров'ї. *Дружки* – це

подружки нареченої, а *дружба* – товариш нареченого. В Україні зафіксовано прізвища, які утворились від слова *дружба*: *Дружбацький, Дружченко, Дружко, Друзь, Дружок, Друженко*.

Після сватання відбувались *заручини* – урочисте скріплення згоди сторін на весілля. Цей обряд також залишив свій слід у прізвищах із основою *Заруч*: *Зарученко, Заручейнова, Заручевська, Заручинська, Заручкіна, Заручевський, Заручинський, Заручацька, Заручейнікова* (<https://ridni.org/karta/>). Аналізуючи варіанти цього прізвища, можна зробити висновок, що більшість з них мали закінчення, що вказували на жіночий рід, оскільки цей обряд стосувався безпосередньо дівчат. Тому, на нашу думку, саме такі прізвища утворені від загальної назви *заручини*.

За дівчиною обов'язково давали *посаг (придане)*, тобто майно, гроші, які дають батьки нареченій, коли вона виходить заміж. Цей обряд залишив спогад про себе в прізвищах *Посажук, Приданюк, Придан, Приданова, Приданцева, Приданникова, Приданчук* (<https://ridni.org/karta/>) та ін.

На весілля обов'язково пекли *коровай*, як символ Сонця, безкінечності у давніх слов'ян, а для нареченого та нареченої він символізував безкінечне щастя та добробут. Такий важливий символ закарбовано у прізвищах *Коровай, Коровайчук, Коровайна, Коровайник, Коровайчик, Коровайцева* (<https://ridni.org/karta/>) тощо на щастя, на долю його носіїв.

Так само шанували українці і своїх хрещених батьків, адже, у разі смерті рідних батьків, вони повинні були замінити їх дитині. Наявність прізвищ *Хрещений, Хрещенко, Хрещук, Хрещанська, Хрещата, Хрещенюк, Нанашко* (від *нанашко (галицький діалект)* – хрещений батько) говорять про повагу до людей, яких називали другими батьками дитини.

Поминати померлих – один із важливих обрядів в українців. У православному календарі є чимало днів, у які поминають померлих родичів. Прізвища *Поминальна, Поминальник, Поминальний* вказують на те, що людей, які

проводили цей обряд, а пізніше стали першими носіями цього прізвища, теж не обходили увагою та поважали.

Відомо також чимало обрядів, які проводились цілою громадою. Один з них була *толока*. Тоді люди збирались разом та допомагали по господарству нужденним: вдовам, калікам, сиротам, старим людям. До цього часу існує цей звичай, але зараз він передбачає благоустрій певної території, який проводиться переважно навесні чи восени. Проте про те, що толока має давню історію, говорять прізвища *Толока, Толочик, Толочок, Толоченко, Толошна, Толокова, Толошняк, Толокевич* (<https://ridni.org/karta/>).

Тож робимо висновок, що звичаї, яких дотримувались українці протягом віків, закарбовано у прізвищах, як безсмертний генетичний код, що передається із покоління в покоління, захищений від забуття.

2.6. Побут (їжа, страви та напої, іграшки, предмети домашнього вжитку тощо) українців

Побут займав більшу частину життя українців. До цього часу ми вважаємо його матеріальною спадщиною нашої культури. Звісно, все починалося з *хати*. Вона була і залишається сакральним місцем, яке супроводжувало більшість українців від колиски до могили, у якому відбуваються найважливіші події життя кожного з нас: родини, христини, весілля, похорони, це місце, куди кличуть гостей і куди повертаються діти. Тому не дивно, що любов і повага до хати закодована у прізвищах, зокрема *Хатько, Хата, Хатенко, Хатнюк* або *Палихата, Новохатько, Новохатенко, Нетудихата*, у яких приховано інформацію про якісь події із життя господарів: *Палихата* – може означати, що у господаря згоріла хата, а це було велике горе для родини або носій цього прізвища був палієм якоїсь хати; *Новохатько, Новохатенко*, можливо, збудували або придбали нову хату, *Нетудихата* міг бути не зовсім високоморальною людиною, можливо, любив випити або щось робив неадекватно.

Звісно, яка ж українська хата без гостини. Коли приходили гості, то господарі, перш за все, намагалися їх добре нагодувати. Тому не дивно, що походження прізвища *Харченко* інколи трактується від імені *Харко (Харитон)*, а інколи від іменника *харч*. Відомі також варіанти цього прізвища *Харчук, Харчишин, Харчик*, яке відоме ще з козацьких часів (Дзира, 1995, с. 27). Їжа на столі українця теж була різноманітна: *галушки, сало, борщ, паляниця, печеня, вареники, ковбаси* тощо. Ці традиційні народні страви залишили спогад про себе у прізвищах українців, бо тільки серед нас можуть бути прізвища, у яких закарбована нематеріальна спадщина ЮНЕСКО – *Борщ* та похідні від нього *Борщенко, Борщов, Борщик, Борщевич, Борщун, Неїжборщ*. До борщу завжди смакувало сало з пампушками. Ці страви теж можна бачити в офіційному реєстрі андронімів українців: *Сало, Салогуб, Салій, Салієнко, Салоух, Салогор* та ін., *Пампушка, Пампушко, Пампуша, Пампушенко, Пампушкін; Галушка, Галушко, Галушук, Галушенко* тощо. Ще одна страва, якою славились українці, була і залишається *вареники*. Різні начинки роблять цю страву універсальною, тому і полюбились в народі. Прізвища, які увіковічують її, такі ж колоритні: *Вареник, Варениця, Варенюк, Варениченко* та ін.

Є ще низка строкатих прізвищ, які вважають немилозвучними. З-поміж них можна виокремити такі: *Часник, Горох, Ковбаса, Сметана* та ін.

Традиційно українці готували напої, які б могли втамувати спрагу та одночасно задовольнити смак того, хто його споживає. Тому найчастіше готували *квас, мед, узвари*. Квас відомий ще з часів Київської Русі і донині не втрачає своєї популярності. Прізвищеві назви, пов'язані з цим напоєм, зустрічаються в козацьких реєстрах: *Квас, Квасниця, Кваснюк* (Дзира, 1995, с. 25). Мед теж популярний напій. Його шанували ще київські князі. Прізвища *Медяник, Медик, Медок* розповсюджені на Донеччині, але їхніми носіями є невелика кількість людей (Дзира, 1995, с. 29). Узвар не дарма заслужив собі звання українського національного напою, адже наші бабусі знали, що сушені

фрукти, які є основним продуктом його приготування, довго зберігають у собі вітаміни. Тому це була дуже корисна страва для підтримки імунітету взимку. Звісно, носії прізвища, яке закарбувало в собі цей національний напій, отримали його з великою любов'ю та пошаною від громади (*Узварик, Узварнік, Узваров*). Відомі прізвища, пов'язані з андронімом *вода*: *Непийвода, Паливода*.

Традиційними іграшками маленьких українців були ляльки, вироби з глини чи дерева (коники, пищики тощо). У дохристиянський період іграшки зображали переважно тварин, пташок, фантастичних істот. У часи Середньовіччя переважали розписні іграшки, дзиги, вітрячки (Вирста, 2020). Проте відомостей про дитячі іграшки тих часів залишилось мало, тому ми послуговуємось лише окремими апелятивами, як-от: *іграшка, дзига, лялька, пищик, коник*. Простежимо які із даних апелятивів утворюють особові найменування. Так, від іменника *іграшка* утворено прізвища *Іграшев, Іграшева, Іграєва, Ігрунова*; від *дзига* - *Дзига, Дзигора, Дзигунов*; від *лялька* – *Лялька, Лялько, Ляльченко, Ляльчук, Ляльков*; від *пищик* – *Пищик, Пищик, Пищиків, Пищикевич, Пищенко*, деякі з них мають фонетичні зміни [и] - [і]; *коник* – *Коник*.

Також були прізвища, що стосувалися одягу: *Свита, Свитюк, Свитненко, Свитенко* та ін.), *Кирея* (*Кирейчук, Киреєв, Киренко, Кирей* та ін.), *Жупан* (*Жунаник, Жупанова, Жупакова, Жупай* та ін.), *Столата* (*Столлар, Столаба, Столашук, Столарчик* та ін.).

З огляду на дослідження прізвищ, пов'язаних з побутом українців, робимо висновок, що наші пращури ставились до своєї оселі та речей з великою любов'ю і поважали людей, які виготовляли їх, тому велика кількість прізвищ мають суфікс *-ик-, -ок-*, які вживаються на позначення пестливості або *-енко-, -ов-, -ук*, які означають приналежність до особи – першого носія цього прізвища.

ВИСНОВКИ

Особові назви є етнокультурним прошарком історії нашого народу, у якому закарбовано невідомі сторінки життя українців. Вчені протягом декількох десятиліть намагаються зрозуміти походження того чи того прізвища, використовуючи синхронний та діахронний методи дослідження.

Протягом всього періоду існування людства люди, на нашу думку, мали певні особові назви, проте писемних пам'яток, які б зберігали такі відомості, небагато. Дослідники антропонімів послуговуються, як сучасними прізвищами українців, так і прізвищами, що зафіксовані в актових книгах XIV – I половини XVII ст. тощо.

Походження деяких прізвищ пов'язують з побутом українців, як-от: прізвища, що вказують на професію, рід занять наших прашурів, допомагають визначити соціальне розшарування в суспільстві в певний історичний період, матеріальну нерівність; допомагають прослідкувати міграційні процеси та визначити їхню причину.

Звісно, є певний прошарок особових назв, походження яких потребує додаткових досліджень. Особливо це стосується відапелятивних прізвищ на позначення їжі, одягу, природних явищ тощо, наприклад, *Корж, Ковбаса, Галушка, Кожух, Плахта, Зуб, Рудь, Квач, Вітер, Дуб, Береза, Засць* та под.

Також є українські прізвища, утворені від патронімів (*Андрійчук, Стеців, Романенко*) або матронімів (*Маринчин, Василюшина, Мотронин*). Звідси можна зробити висновок, що незважаючи на те, що батько у сім'ї вважався головою родини, проте до жінки ставились так само з повагою і, якщо вимагали обставини, могла замінити чоловіка. Тому такі прізвища стали абсолютною ознакою цілого роду, адже носять особову назву першого носія.

Відомі прізвища, що корінням сягають доби козаччини та вказують на приналежність до війська, а також називають особисті якості людини та походять із дотепних прізвиськ (*Чорновус, Тріска, Хорунжий, Джура*). Деякі з них утворені

шляхом злиття словосполучень або речень (*Добрийвечір, Непалихата, Непийтиво, Тягнирядно, Панібудьласка, Зачешигрива*).

Отже, лінгвістичні джерела українського офіційного антропонімікону є невід'ємною частиною пізнання української історії, що містить інформацію, яка вказує на особливості родового особового найменування, що вирізняє його з-поміж інших. Проте походження кожного прізвища має бути ретельно досліджене задля того, щоб людина знала своє коріння та історію роду.

Перспективи нашої роботи вбачаємо у подальшому дослідженні походження українських прізвищ, адже є ще багато суперечностей у встановленні істини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Булава, Н. Ю. (2016). Про стан і перспективи дослідження українських прізвищ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*, 25(1), 9–12.
http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v25/part_1/4.pdf
- Бучко, Г. Є. (2009). Відносні прикметники в українській антропонімії Галичини. *Studia Slavistica* : зб. наук. ст., 9: Ономастика. *Антропоніміка*. 16–25.
<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/19879>
- Вербовецька, О. (2016). Індивідуальні прізвиська, мотивовані сімейними та родинними стосунками носіїв (на матеріалі антропонімії Тернопільщини). *Наукові записки ТНПУ. Серія: Мовознавство, II (26)*, 31–34.
<http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/22809/1/2016-31-34.pdf>
- Голікова, Н. С. (2012). Антропонімічні словники в українській лексикографії. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*, 1, 123–127.
<https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/2012-fil-1.pdf>
- Денисюк, В. *Антропоніми в українській історіографічній традиції другої половини XVII–XVIII століть*.
<http://surl.li/fswjs>
- Дзира, І. *Ідентифікація особи в реєстрі війська запорозького низового 1756 року*.
<https://ling-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/2723>
- Демчук, М. О. (1988). *Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVII ст.* Наукова думка.
- Єфименко, І. В. (2021). *Дослідження з антропонімії*. Терен.

- Єфименко, І. В. (2003). *Українські прізвищеві назви XVI ст.* Інститут української мови НАН України,.
- Масенко, Л. Т. (1990). Українські імена і прізвища. Знання УРСР.
- Медвідь-Пахомова, С. Т. (2012). *Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах.* 2-ге вид., перероб. і допов. Видавництво Олександри Гаркуші.
- Неділько, О. Д. (1969). З історії формування прізвищ з суфіксом -ич, -ович, -евич (на матеріалі документів Північного Лівобережжя України XVII–XVIII ст.). *Питання словотвору східнослов'янських мов: Матеріали міжвузівської республіканської конференції, 136–137.*
- Осташ, Р. І. (1995). До походження прізвищевих назв Реєстру (спроба етимологічного словника). *Реєстр Війська Запорозького.* Київ, 517–568.
- Передерій, Г. Р. (2009). Способи лексико-семантичного творення українських прізвищ. *Українська філологія: теоретичні та методичні аспекти вивчення: зб. праць наук.-практ. читань до 85-річчя Г. Р. Передерій, 4-5 лютого 2010 р., м. Черкаси, 9, 15–23.*
- Прадід Ю. (2021). Патронімічні прізвища (на матеріалі українських варіантів християнських імен).
<https://ukr.movoznavstvo.knu.ua/article/view/361>
- Публічний електронний словник української мови:
<http://ukrlit.org/slovyk/%D0%BF%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%B2%>
- Редько Ю. К. Довідник українських прізвищ. (Як поділяються українські прізвища за способом словотвору?)
<http://litmisto.org.ua/?p=22176>
- Редько, Ю. К. (2023). *Сучасні українські прізвища (походження, словотвір, поширення).* ЛНУ ім. Івана Франка.

РЕЗІЮМЕ

Дослідження українського офіційного антропонімікону є важливою частиною пізнання нашої історії через творення та етимологію прізвищ. У роботі визначено аспекти становлення офіційного українського антропонімікону, зафіксованих в юридичних документах, починаючи з XIV століття і донині, а також у літературних творах часів Київської Русі та фольклорні, класичних та сучасних творах.

У дослідженні опрацьовано теоретичне поняття *прізвище*, *прізвисько*, *прізвищева назва*, *антропонімія*, *антропонімікон* та визначено лінгвістичні джерела українського антропонімікону. Проаналізовано історію становлення українських прізвищ на основі досліджень вітчизняних та закордонних вчених за допомогою теоретичних методів: аналізу наукових джерел, систематизації отриманих положень, узагальнення.

Визначено можливості для з'ясування інформації, що міститься у прізвищах, утворених від прізвиस्क на позначення професій, національностей, звичаїв, побуту українців, родинних стосунків між ними, вірувань тощо, а також обґрунтовано вплив соціальних, економічних та політичних чинників, які сприяли утворенню як прізвищ, так і різноманітних варіантів до нього. Указано вплив різних народів та культур на формування українських антропонімів.

Визначено джерела формування українських антропонімів, зокрема й тих, що утворились злиттям основ, слів чи речень; походять від імені по батькові; відбулись під впливом русифікації тощо.

Ключові слова: антропонімія, прізвище, прізвисько, перший носій прізвища, матроніми, патроніми, ідентифікація особи, андронім.

RESUME

The study of the Ukrainian official antroponymicon is an important part of our history learning through the creation and etymology of surnames. The research work identifies aspects of the formations of the official Ukrainian anthroponymicon which have been recorded in the legal documents since the 14th century to the present days, as well as literary works of the times of Kyivan Rus and folklore, classical and modern works.

The research elaborates the theoretical concept of the terms *antroponymy*, *antroponymicon*, *name*, *nickname*, *family name* and identifies the linguistic sources of the Ukrainian official antroponymicon. The history of the formation of antroponymy as a science is analyzed based on the research of Ukrainian and foreign scientists using theoretical methods: analysis of scientific sources, the systematization of the received provisions, the generalization.

The possibilities for clarifying the information contained in surnames formed from nicknames and appellatives to denote professions, nationalities, customs, the way of life of the Ukrainians, family relations between them, beliefs, etc are determined, as well as the influence of social, economic and political factors that contributed to it is substantiated the formation of both surnames and various variants to it. The influence of different peoples and cultures on the formation of Ukrainian antroponyms is indicated.

The sources of the formation of Ukrainian antroponyms, in particular those which are formed by the fusion of bases, words or sentences, are identified; those which come from the patronymic; took place under the influence of russification, etc.

Key words: antroponymy, official antroponymicon, act books, the first owner of the surname, one-, -two- and three-part formulas, matronyms, patronymics, personal identification, andronym.